

# Kafkanyň tomzaklaryna öwrülmegiň ýolunda...

Category: Kitapcy, Powestler, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Kafkanyň tomzaklaryna öwrülmegiň ýolunda... KAFKANYŇ

TOMZAKLARYNA ÖWRÜLMEGIŇ YOLUNDA...



*Ol ejizligini ýeňmek üçin örän az umydy bolan neressedir*

*Surat: Tetsuýa Išida*

Kafkaizm – asly çehiýaly ýazyjy Frans Kafka (1883-1924) salgylandyrylan we ceper edebiýatyň öz çäkleriniň daşyna çogup pelsepäni, dünýäniň şertlerini we onuň getiren kynçylyklaryna faeşy ejiz şahsyň nägileliklerini öz içine alýan adalgadyr.

Kafkaizm dünýäsi güýçliniň garşysynda güýjüň bolmadyk we güýçliniň gurbanyna ýetiren zyýanynyň aňşyrylmadyk bulaşyklygy ýaly garaňky dünýädir. Gurbanyň öz durmuşy boýunça hiç hili söz hukugy ýok. Ol ejizligini ýeňmek üçin örän az umydy bolan

neressedir. Şol bir wagtyň özünde rehim-şepagatsyz ýaňsynyň obýekti bolaryn ýa-da masgaralanaryn gorkusy bilen kalbyny çuňňur utanç duýgusy gaplap alan, daş-töweregine keseki gorkakdyr.

Hemmämiziň içinde belli bir derejede kaflaizm bar: Durmuşymzyň haýsam bolsa bir sepgidinde, hereketlerimizde ýa-da gaça durup bilmedik ýagdaýlarymyzda...

Kafkany içgin öwrenenler onuň pikir-düşünje dünýäsini dürli sebäplere baglanychdyrdylar. Uly ähtimallyk bilen bu sebäpleriň hemmesi üýtgap duran derejelerde Kafkanyň we kafkaizmiň döredilmegine goşant goşdy:

Pikirlenmeýän ýa-da äwmeýän býurokratik dünýä düşünilmeýän buýr-bulaşyk prosesler, häzirkizaman eýýamyň möwjeden güýcli saýrylaşma duýgusy, mantıksız ýa-da irrasional awtoritarizme garşıy üstün çykmasıy mümkün däl göreş alyp barmak, çözüp bolmajak zady çözjek bolma tagallasynda samsyklaç zatlar bilen üznüksiz gidişmek we täze gymmatlyklardyr baglanyşyklar yerleşmezden öñ jemgyyetde diniň yza galmagynyň getiren ýitgilerine gynanmak...

Emma şol bir wagtyň özünde bu sebäpleriň içinde adamlara erbet çemeleşen we çepiksije ogluna yzygiderli ezýet çekdiren gorkunç, zalym adam bolan German Kafka faktory-da bar.

Kafkanyň jynsy isleg-meýilleriniň güýcli bolandygyna garamazdan hiç bir aýal-gyz bulen haýsydyr bir durnukly gatnaşyk saklap bilmändigi-de hakykat. İki gezek adaglanandygyna we köp aýal bilen gezendigine garamazdan bularyň birindenem netije bolmandy. Ýazyjynyň birem saglyk ýagdaýy öwerlikli däldi. Ol 41 ýaşynda inçekeselden öldi.

Şol sanda onuň düýp aslynyň jöhit bolmagy-da bar: Birinji jahan urşundan soň Çehoslowakiýa döwletiniň gurulandygy jar edildi. Aýratynam Bohemiýa we Morawiýa oblastlarynda birnäçe pogrom wakasy (Russiýa imperiýasynda we beýleki ýurtlarda ýasaýan antisemitleriň jöhit jemgyyetine garşıy rasistik hereketleri -t.b.) bolup geçipdi.

Ömrünüň soňky ýyllarynda sionist däldigine garamazdan, iwrit dilini öwrenip sionizme düşünmäge synanyşan Kafka 1920-nji ýylda bolup geçen pogromy «Düýn jöhitlere «ýigrenji millet»

diýyändiklerini eşitdim. Biriniň bular ýaly ýigrençden doly ýerden aýrylmagy tebigy dälmi?» sözleri bilen teswirleyär.

Kafkanyň ölüminden on ýyl soň nemes faşistleri onuň kitaplaryny gadagan etdiler we ýigrimi ýyl çemesi soň bütin maşgalasyny 0swensimde ýok etdiler.

Kafkaizmde adamlar özlerine näme bolandygyna we bolup geçýän zatlaryň näme sebäpli bolýandygyna düşünmeyär.

Kafkanyň iň esasy powestlerinden «Dawada» baş gahryman Iosif K. otuz ýaşyna giren gününiň sähéri tussag edilýär.

Tussag edilmeginiň sebäbini bilmeýsi ýaly, tussag edýänlerem oňa muny aýtmaýar.

«Öwrülme» hekaýasynyň baş gahrymany Gregor Zamza irden oýananda tomzaga öwrülip turýar.

Başga bir hekaýasy «Derñewde» gojalşan we ýarawsyz ata ogly Jorj Bendemany özünü öldürmäge synanymakda, dost-ýarlaryna, kakasyna we ejesiniň ýagty ýadygärligine hyýanat etmekde aýyplaýar.

Ahyrsoňunda oglunu gark edip öldürýär. Bu aýylganç wakanyň aňyrsyndaky «sebäp» barada aýdanda bolsa, oglunuň bir gyz bilen halaşyp, şoňa öýlenmekçi bolýandygyny bilmeginden başga zat ýok.

Eýsem häzirkizaman adamynyň şeýle ýumruk salgalamalara we sowallara jogabyny nädip suratlandyrdy?

Ýekirilme duýgusy Kafkanyň we onuň çeper obrazlarynyň içine şeýle bir siňipdir welin, hamana dünýäde ýaşap ýörenedikleri ullağan problema bolup durandygy üçin ölmekden ýa-da ýok bolmakdan başga alaçlary ýok ýaly hereket edýärler. Çünkü ýalňışlyk belli bir agalygyň, belli bir ýagdaýyň, hatda ýekirilenleriň öz hereketlerinden gelip çykman, diňe olaryň ýaşap ýörenliginden gelip çykýardy.

Şeydibem adamy iýip-gemrip gutarjak ýa-da tomzaga öwürjek derejede özünü ýigrenme duýgusy arzuwlanýan we bolup biläýjek bejergi ýagdaýyna öwrülýär.

«Derñewde» Jorj kakasynyň gark edip öldürme babatdaky nädogry kararyna gowşak nägilelikleri bilen jogap berip oňýar we yzyndan golaýdaky derýa özünü zyňyp kakasynyň görkezmesini ýerine ýetirýär.

«Öwrülmrede» tomzaga öwrülen Gregor Zamza otagynda eýlæk-beýlæk ýörände kakasy tarapyndan azar berilmeginden gorkýar.

Tomzagyn Gregordygyny inkär edip durmuşlaryny dowam etdiren maşgalasy tomzagyn tussag astyna alyp, bolýan otagyny zirzibilden doldurandan soň ondan dynmagyň wagtynyň ýetendiginiň kararyna gelýär. Maşgalanyň niýetini bilen Gregor açlykdan ölenini gowy görýär.

«Dawada» Iosif K. aslynda özüniň ýazyklydygyny we jezalandyrılmaga mynasypdygyny pikir edýändigi üçin tussag edilmeginiň sebäbini öwrenmek üçin ujypsyzja tagalladan başgazat etmeyär.

Bigünädigini subut etme we şu maksat bilen aklawjy tutmak synanyşyklary netije bermeýär.

Hiç bir zady açyk-aýdyň düşündirmeyän, hiç hili many-mazmuny bolmadık surnukdryryjy we samsyklaç sud prosesi saýrylaşma we haos bilen hapalanýar. Bu ýagdaý baş gahrymanyň diňe özüne bolan ynamyny ýitirmegi bilen däl, şol bir wagtyň özünde kellesinde we agzynda sözleriň uçup gitmegine-de sebäp bolýar. Ahyrsoñunda iki sany erbet adam gelip, ony şäheriň çetindäki daş köwlüp alynýan karýere äkidýär we gursagyndan pyçak sokup öldürýär.

Kafka ýene bir hekaýasy «Açlyk senetkärinde» agzyny bekläp iýip-içmekden saklanmagy bilen tomaşaçylaryna täsir edýän artistiň gürrüñini edýär. Emma bu artist tomaşaçysynyň özünden sowaşmagyna we hapa, köne kapasa gabalyp goýulmagyna öñki üstünlikli günleriniň hatyrasyna ötünç sorap garşylyk berýär. Şeýle-de şol wagtlar meşhurlyk gazanmagyna getiren uzak wagtlap oraza tutan günleriniň aslynda tomaşaçynyň gowy bahasyna mynasyp däldigini, çünkü bu açlygyň aňyrsyndaky sebäp hökmünde halaýan naharyny tapmaýandygyny görkezýär.

Beýleki bir ýandan bu eserlerden Frans Kafkanyň durmuşynda ýaşap ýörendigi üçin duýýan birahatlygynyň birnäçe alamatlaryny tapyp bolýar.

Gutarmaga mynasyp däl pikirinden ugur alyp eserleriniň birinde-de soňky nokadyny goýmandyr.

Ölüminiň öñ ýany, belki-de onuň iň ýakyn we ýeke-täk dosty ýazyjy Maks Broda eserlerini ýakmaklygy sargapdyr. Emma biziň

we dünýä edebiýatyň bagtyna Brod bu wesýeti berjaý etmändir. Liwanlylaryň, siriýalylaryň, palestinalylaryň we beýleki arap halklarynyň aglabá köplügi edil häzir başlaryna inýän tragediýalaryň ýeke-täk sebäbi hökmünde doly ölmän-ýitmän ýaşap ýörenedikleri (mümkin bolsa soñlanyp ýetişmänkä ötünç sebäbi hasaplaýan ýasaýyşlary) ýaly tomzakpisint düşünjä iterildiler.

Bu örän gözdençykgynç. Bu örän gorkunç. Bu örän rehimsiz...

Hazym SAGIÝE,  
syýasy analistik, žurnalist, ýazyjy.

Penşenbe, 29.01.2022 ý. Publisistika